

NECİP FAZIL'IN ŞİİRİNDE TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL DEJENERASYON

KEMAL EROL*

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ÖZ

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının en kudretli kalemlerinden şair, yazar ve fikir insanı Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983)'in ilk dönem şiirlerinde korku, tiksinti, dışlanma, şüphe, melankoli, yalnızlık, ölüm, tabiat ve kadın gibi ferdî temalar ağırlıktadır. 1934'te Abdülhakîm Arvâsî ile tanışmalarından sonra şairin sanata bakışı ve politik fikirleri büyük ölçüde değişir. Bu tanışmadan sonra şairin inanç ve düşünce dünyası insan, toplum ve tasavvuf ekseninde yapılanmaya başlar. Şairin ikinci döneme ait şiirleri de işte bu temel üzerine şekillenir. Modern Türk şiirinin mistik şairi Necip Fazıl, mistisizmi İslâmî değerlere bağlar ve eserlerinde toplumsal bir kavga sanatını oluşturur. Şair, içtimai meselelerde ihtiyaç duyduğu aydınlanmayı görev ve sorumluluk bilincine dönüştürerek kendi çilesini oluşturan toplumsal bir dava inşa eder. Onun fikir sancılarını kaynaklık eden problemlerin başında toplumsal değişimin kaynağı modernleşme, kültürel yozlaşma, yabancılaşma ve neticede modern kent olgusuyla birlikte gündeme gelen aile kurumundaki ahlâkî çöküş yer alır. Şiirleri, modern kentlerde Avrupaî her türlü eşya ve mefruşat ile birlikte inşa edilen modern mekânlara, buralarda tarihsel ve kültürel köklerinden kopmuş aile bireylerinin millî ve manevî değer yargılarından yoksun ilişkilerine ışık tutar. Sorun, Batılı çizgide gelişen modernleşmenin Müslüman Türk toplum hayatında doğurduğu tarihsel, kültürel kopuş ve bunun aile kurumunda yarattığı örfe, dinî değerlere ve ahlaka dair dejenerasyondur.

Metin tarama yönteminin kullanıldığı bu çalışmada Necip Fazıl'ın yalnızca şair cephesi üzerinde durulacaktır. Amaç, modernizmin etkisinde kalan Türk aile yapısında değişim serüveninin Necip Fazıl şiirine yansımalarını belirlemektir. Çalışmanın asıl evrenini şairin "Otel Odaları", "Muhasebe", "Aman" ve "Destan" başlıklı manzumeleri oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Necip Fazıl Kısakürek şiirleri, gelenek ve modernizm çatışması, ahlaki dejenerasyon.

* Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, ekemal@yyu.edu.tr, lameklare@gmail.com

SOCIAL AND CULTURAL DEGENERATION IN NECİP FAZİL'S POEMS

ABSTRACT

One of the important representatives of the Turkish Literature, poet, writer and intellectual Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983) has treated in his poems of the first period personal topics such as loneliness, death, nature, women which include abstract concepts like fear, repulsion, exclusion, doubt, melancholy; after his encounter with Abdülhakîm Arvâsî in 1934, the poet's artistic and political ideas underwent a huge change; his principal feelings started to evolve on the axis of human beings, society and Sufism. In the poems which evolved on this basis during the second period, going towards social matters and starting to be known with his identity as the mystical poet of the Modern Turkish poetry, Necip Fazıl connects mysticism with Islamic values and his art is brought out by a social clash. The poet, transforming the need he felt to enlightenment in social matters into awareness of responsibility and duty, builds a social cause which creates his own ordeal. On this basis, as a source of his cogitation torments, Necip Fazıl's ordeals are led by modernization, cultural degeneration, estrangement which is a source of his cogitation torments and finally the issue of social change with the family institution at the nucleus which comes to the agenda with the urban effect. The poetry of Necip Fazıl draws attention to the newly built venues built with all kinds of European articles and furnishings in modern cities and to the family members' relations devoid of national and moral value judgment springing up disconnectedly from their historical and cultural roots. The issue lies in the urbanization which occurred in the modern sense and the cultural alienation it has brought as well as the degeneration related to manners, religious values and morality in the family institution it has created. The principal universe of this study is constituted by his two poems titled "Otel Odaları" (Hotel Rooms), "Muhasebe" (Reckoning), "Aman" (Mercy) and "Destan" (Saga). The purpose of this study where text screening method was used is to determine the reflections of the issue of change experienced in the Turkish family structure on the poems of Necip Fazıl Kısakürek.

Keywords: Necip Fazıl Kısakürek's poetry, conflict between tradition and modernism, moral degeneration.

EXTENDED ABSTRACT

Poetry is an important part of the scientific and literary works of Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983), one of the distinguished individuals of Turkish literature of the Republican era. In this study, the reflections of Necip Fazıl's cultural alienation to the Turkish family institution were researched. The poems named "Otel Odaları (Hotel Rooms)", "Muhasebe (Calculations)", "Destan (Epic)" and "Aman (Mercy)", which constitute the universe of this study, describe the general situation of the Turkish society, who have directed his future by being tied to their roots, after the start of their westernization process.

Modern societies are productive societies, and they influence the undeveloped consumer societies in the socio-cultural and socio-economic senses. In the face of this situation, it is misleading for the affected communities to be enthusiastic about blindly adopting the cultural values, the way of life, beliefs and ideals of the previous generation without questioning them. However, the societies that are open to the development, when they bring about social change and transformation along with all their institutions, should not fall into the mistake of imitating the innovations presented to them, to the extent that they will forget their historical and national identities. In this case, it is necessary for societies to establish a proper balance between tradition and modernism while trying to keep pace with the conditions of time and to centre universal human values with an understanding of historical values.

These social changes and the cultural degenerations that have begun to take place in the family that Necip Fazıl complains are experienced in this new urban environment. The urban environment, which is alienated because of getting away from its historical and cultural values, has also lost its former sense of loyalty. The inhabitants of the modern city, besides their distant social circles, have been dragged into isolation, unable to communicate and construct relationships even with their neighbours based on social solidarity and sharing. People are taken away from the social life and buried in their own loneliness as if they say "*Neither I want to see the morning, nor want to be seen / Day is yours, give me the darkness*". The poet, in this place, refers to the deep loneliness of the people by saying, "*No one can understand the pavements as you can / As there's no one that the pavements can understand like you...*" In the social life of modern cities, moral values have eroded and streets have clearly become a scene of illegitimate life: "*This is such a street / A woman in*

every corner” has made her body an instrument of livelihood. This scene is a sign of a life that first disrupts the family, then the whole society.

Starting from the Tanzimat (reform) period, today’s Turkish family structure has had major problems in the context of the transformation that caused the cultural change. The traditional family structure has been exposed to shocking and abrasive effects of the process of change that we have experienced until today. In the process of urbanization, the family under the influence of Western-originated modernism has moved away from its roots and has undergone serious degeneration. It is known that, in our society, the type of solidarity that extends from the past to the future has suffered great losses in terms of human, religious and moral values. Yet, globalization, in which there’s also the share of mass media especially in its formation, has effectively transformed the national culture in society, starting from within the family. For centuries, the core family structure has taken the place of large families, where all the family members live together under the same roof. Today, the core family form of mother, father and children is encouraged. However, this family structure has caused selfish people to grow up, and this has destroyed the old solidarity spirit in terms of family relations. As the influence of religion, culture and morality have been diminished in the process called modernization, the forms and methods of marriage, as well as family relations and roles, have begun to change.

This cultural change and social conflict, which is an important issue in the history of Turkish literature, has been expressed in the works of many poets and authors within the scope of “ideas, art and social structure” with the sensitivity of socialist intellectuals. The poems of Necip Fazıl Kısakürek, which are among the works that take the aforementioned issues as their subjects, have a distinguished importance in terms of cultural values, religious and moral understanding that have been lost under the influence of the Western-based secular ideology who form society and life.

The psycho-social drama that Necip Fazıl experienced in a dispersed family is also the subject of the poem with the title of “Otel Odaları (Hotel Rooms)”. The “Muhasebe (Calculations)” poem that Necip Fazıl wrote in 1947 is a comparison of two different social lives on the axis of Western civilization and Eastern-Islamic thought. This is one of the texts, among the works of the poet, that expresses the change that happened today in the structure of the Turkish society, the distorted face of the family institution,

the corrupt relations between the members of this institution with an impressive language. “Muhasebe (Calculations)” is a chronological panorama of how a family changes from generations to generations. In the poem, the “three-storey wooden mansion” image points to the decaying side of the society and to the generation of the last period which is disconnected from its roots. In this poem, the poet has successfully reflected the conflict between old and new generations, the family institution and the changing face of this institution over time. This text is almost a photograph of a society whose fate and direction are indefinite, such as the new family structure, which is made up of degenerated members alienated from their history and culture. The resident on the upper floor of the house, that is, the grandmother with the rosary in her hand, expressed as a member of the ideal generation, cries because she cannot stand to the situation of the next generation being decayed with the change and being corrupt together with becoming more distant from their historical roots. The social view that he observed in dismay also points to a worse future than the present. Yet, religious beliefs and national culture have suffered great damage in the Turkish social life of the last century, where divorces, suicides and substance abuse have increased. The disintegration and shrinkage that started in the Turkish family structure also damaged the relations between family solidarity and family members. However, the health of the society depends on the presence of the family. Family institutions lacking justice and national, religious and moral values will not be able to raise healthy individuals, nor will they be able to build a promising society for the future.

The poems titled “Destan (Epic)”, “Çırpınırdı (Struggling)”, and “Aman (Mercy)” are texts that reveal the alienation that the Turkish society has been exposed to since the beginning of the twentieth century, from the perspective of a poet and philosopher. Social degeneration, which is at the root of historical and cultural disconnections, is also the subject of Necip Fazıl’s poem “**Destan** (Epic)”, which he wrote at the same time as the “Muhasebe (Calculations)” poem. “The very rapid change in the general state of the country, who has destroyed the spiritual values and whose sins have been open has left the poet in anger” (Örgen, 2005: 276). In this poem, the deterioration in the cultural codes of the society is regarded as a “disaster” descending from the sky. There is also a “house” image in this poem. As the flames that surround each side of the house continue to rise, the people inside on the upper floor are ignorant of the danger because they are enjoying the joy of a “banquet”.

This table has an interpretation of the changing social life: while science and technology develop at a dizzying pace in foreign countries, everywhere is full of the “vomits of the drunks” in Anatolian cities. While the grandmothers with their virtues do not even show the tip of their noses because of embarrassment, the new generation’s of girls show “intimacy to the shroud (*kefen bezine mahrem*)”. There are “murders at home(s), infidelity on the tramways”. In the country, “politics is the tipstaff, knowledge is the slave, and the art is convulsed” and flattery is in demand as a reputable profession. In the country administration, “justice” is a forgotten concept. The poet sees the injustice in the distribution of income in society as a “share” that could not be done even “if the wolves were the sultans of the lambs”.

In his poem “**Aman** (Mercy)” written in 1964, Necip Fazıl Kısakürek points out the general situation of the Turkish society that appeared in the last century. According to him, society is worse than “the doomsday” in this process. The poet complains about the official institutions, the statesmen, the bureaucracy, reveller and irresponsible intellectuals that cause the current situation. In the poem, there is a criticized mentality rather than the individuals and institutions. Yet, since the time of Tanzimat, the mugging of imitating the West has increased. In the end, fundamental values such as religion and morality, which constitute the spiritual world of society, have been dismissed.

The new generation lacks social values and historical information. “Mother gives the birth to the child / A monster from a dog’s breed / The brains are at the size of a hopper / The stomachs are as big”. In the society, basic values such as religion and faith are subjected to denial and abuse. “The holy book has begun to be seen as a prostitution, (and) the morality is seen as an unread novel”. After the Tanzimat, those who produce ideas for the health of the country and the society have not only been blamed but also they have been severely punished. Religious values and aesthetic practices have remained as prisoners in the temples, not in society.

In conclusion, according to Necip Fazıl, the family structure of today’s Republican era is a hybrid product of false Westernization that began with the Tanzimat, as opposed to belonging to the Turkish-Islamic culture. Despite the “family” structure created by this “conceit” and “snobbery generation” (with his own expressions), the poet supports an ideal family institution, open to innovations that are traditional but coherent with the principles, possessing national and spiritual values.

GİRİŞ

Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983), yirminci yüzyıl Türk şiir sanatına getirdiği yeni ses ile birlikte metafizik ve mistik yapıda yeniliğin temsilcilerinden biri olmuştur. Onun ilk şiirlerinden itibaren sanatını korku, vehim, boşluk, yalnızlık, ölüm, şüphe, sebebi anlaşılmayan ıstıraplar, kendini aşma duygusu, bilinmeyi bilme arzusu, “özne”nin iç dünyasının ifadesi etrafında oluşan metafizik karakterli duygu ve düşünceler kurar (Gariper, 2005: 68). Üstad’ın iç dünyasındaki bu zengin birikime ve şiirlerindeki mana derinliğine ulaşmak için, onun, yettiği sosyal çevreden hayat serüvenine, önem verdiği kültürel değerlerden kişisel mizacına kadar pek çok yönüne vakıf olmak gerekir. Zira onun şiirlerinde öznenin bilinçaltı dünyası ile uyumlu bir kozmik âlemin varlığı söz konusudur.

Necip Fazıl şiirini iki döneme ayırmak mümkündür. Şair, 1934 yılından önce yazdığı şiirlerde sosyal konulardan ziyade ferdi konulara ağırlık vermiştir. Abdülhakîm Arvâsî ile tanışmasından sonra başlayan ikinci dönemde ise, şair bir fikir krizi yaşar; bundan sonraki şiirlerinde Orhan Okay’ın tespitiyle (2002:487) “dinî-mistik bir eğilim” ağırlığı vardır. “Bu entelektüel kriz, Necip Fazıl’ı Nurullah Ataç’ın ifadesiyle ‘mistik şâir’ devresine sok(muştur)” (Çebi, 1987: 28). Bu durum, Necip Fazıl’da “şiiri ‘ulvî kıymetler’e adama” şeklinde tezahür eder. Artık şair eserlerini, benimsediği İslâmî değerlerin yönlendirmesiyle yazar. Bundan sonra fikir ve varoluş çilesi, Ramazan Kaplan’ın ifadesiyle “insanoğlunun düşünce ve ruh dünyasındaki değişim anaforu” (Kaplan, 2005: 208) olan şiirlerinin ana dokusunu oluşturacaktır. Zira o, yeni dönemde önceki yıllara ait içsel problemlerini büyük ölçüde halletmiş ve dikkatini dış dünyaya vererek toplumsal konulara ağırlık vermiştir. Artık şiirini kendi ideolojisinin emrine veren (Kolcu, 2008: 197) bir Necip Fazıl vardır. Hayatının sonuna kadar dinî inançlarının yönlendirmesiyle toplum sorunlarını merkeze alan bir sanat anlayışının öncü ismi olarak zihinlerdeki yerini alır. (Çakmak, 2014: 70).

Yalnızlık, korku, ölüm, Allah, evren, insanın iç dünyasındaki çatışmalar, ruh ve madde, Necip Fazıl’ın ilk dönem eserlerinde kullanılan başlıca temaları oluşturur. Bu temalara bakılırsa şairin manevî değerlere ve cemiyet hayatına büyük önem verdiği ve öncelik tanıdığı anlaşılır. Eserlerini his ve fikir dairesi içerisinde oluşturan usta şairin temel hassasiyetleri bağlamında karakterine ilişkin önemli ipuçlarına da ulaşmak mümkündür (Altunkaya, 2013: 152). Eserlerinden toplumsal sorumluluğu derinden hissettiği anlaşılan şairin ait olduğu toplumun kültürünü çok önemseydiği, bu nedenle mo-

dern yaşayış ile birlikte özünden farklı olarak biçimlenen yeni aile kurumu karşısında büyük üzüntü duyduğu anlaşılmaktadır.

Şiirde toplumsala yer vermenin, şiirin sanat değerine ve asıl işlevine gölge düşüreceği iddialarına itibar etmeyen Necip Fazıl, poetikasını şiir ve toplum arasındaki ilişkiyi esas alan bir bakış açısıyla temellendirir. O, toplumun geçmişi, bugünü ve geleceği ile şiir sanatını bir araya getirir. Kendi ifadesiyle “Şiir, cemiyetin mu’dil oluşları içinde, onun bütün mazisini ihtiva eden, halini gösteren ve hususiyle istikbalinden haberler getiren harikulade dolambaçlı bir rüyadır” (Kısakürek, 2012: 486). Necip Fazıl, bu sözleriyle aslında şiire toplumun aynası olma görevini yüklediğini belirtmiştir. Zira şiir sanatına bu anlayışla yönelen bir sanatkârın kaleminden çıkan ürünlerin sosyal konularla iç içe olması kaçınılmazdır (Çakmak, 2014: 70).

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının seçkin isimlerinden biri olan Necip Fazıl Kısakürek’in ilmî ve edebî çalışmalarının önemli bir kısmını şiir oluşturmaktadır. Bu çalışmada Necip Fazıl’ın özellikle ikinci dönem şiirleri taranarak gelenek-modernizm bağlamında ortaya çıkan kuşaklar arası çatışmanın izleri takip edilerek kültürel yabancılaşmanın Türk aile kurumuna yansımaları araştırılacaktır. Bu çalışmanın evrenini konu ile doğrudan ilişkisi olması bakımından “Otel Odaları”, “Muhasebe”, “Destan” ve “Aman” başlıklı manzum metinler oluşturacaktır. Özellikle bu manzumeler, tarih boyunca köklerine bağlı kalarak geleceğine yön veren Türk toplumunun Batılılaşma sürecine girdikten sonraki genel durumunu izah etmiş olması bakımından ayrıca önemsenir. Müslüman Türk toplumunun Batılılaşma sürecinde yaşadığı kültürel bunalımın cemiyetin temel taşı “aile”ye yansımalarını incelemek üzere hazırlanan bu bu çalışma, bundan sonra yapılacak “edebiyatta gelenek-modernizm” konulu araştırmalara katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

1. EDEBİYATTA GELENEK - MODERNİZM

Türkçede “gelenek” kavramı, Latince kökenli “tradition” sözcüğünün karşılığıdır; anlamı ise, başkasına aktarmak demektir. Sözlükteki karşılığı, “Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar; anane”dir (Türkçe Sözlük, 2005). Bir başka ifadeyle gelenek; bir toplumda öteden beri süregelen kültürel alışkanlıkların, zamanla vazgeçilemez hale gelmesi ile ortaya çıkan ve “töre”, “örf”

gibi toplumsal yaşamın düzenlenmesinde de yaptırım gücü olan değerler manzumesidir. Ayrıca “Bir toplulukta, zaman içinde meydana gelen kültür birikiminin neticesi olan her şey” (Doğan, 1996) olarak ifade edilen bu kavram, Ahmet Cevizci’nin *Felsefe Sözlüğü*’nde de “Gerçek ya da hayali bir geçmişle olan sürekliliğin önemini ima ederken, belirli eylem normlarını kutsayan ve öğreten pratik veya uygulamalar bütünü. Bir topluluğun, mevcut toplumsal yapısını ve değer sistemini çok büyük sarsıntılar yaşamadan koruyup devam ettirmek amacıyla, kendinden önceki kuşaklardan devraldığı belli bir dönüşüme uğratarak sonraki nesillere aktardığı, başta inançlar, düşüncüler ve kurumlar olmak üzere, her tür sosyal pratik.” (Cevizci, 1999) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu çerçevede tanımlanan gelenek, “...somut insan davranışlarına, topluluk ilişkilerine sinmiş bir fenomen hükmündedir. Çeşitli kavim ve toplulukların örf ve adetleri, emredici düşünceleri bu kaynaktan beslenerek teşekkül eder. Gelenek öylesine insanî ve aynı zamanda soylu tezahürleri olan bir fenomendir ki ne tarihte ne çağımızda tümüyle geleneği olmayan bir insan topluluğuna rastlanamaz” (Bulaç, 1996: 54). Bütün bu tanımlara bakılırsa, geleneğin, genel anlamda töre, örf, adet, anane, görenek kavramlarıyla birlikte ele alınan kültürel ve sosyolojik bir kavram olduğu sonucuna varılır. Ancak Türkiye’de bu kavramın yanlış anlaşıldığını ileri süren Beşir Ayvazoğlu, geleneğin, toplumun köklerinden kopmadan sağlıklı bir yenileşme ve müspet bir değişme gösterebilmesinin ön şartı olduğu görüşündedir. Ona göre “En sağlam müesseseler, köklü geleneklere sahip olanlardır ve gelenek, sağlıklı yeniliğin ve değişimin ilk şartıdır. Hâlbuki bizde yenilik, eski sıfatını taşıyan ne varsa, hepsini hayatımızdan uzaklaştırmak diye anlaşılmıştır” (Ayvazoğlu, 1996: 55).

“Modern” sözcüğü ise, Latince ‘tam şimdi’ anlamındaki “modo” sözcüğünden gelir. Genel olarak sanat, edebiyat, toplumsal yaşayış biçimi gibi alanlarda alışkanlıkların artık zamanını doldurduğu, bu yüzden gelenekleri ortadan kaldırma, bunların yerine yeni bir kültürün tesis edilmesi gerektiği fikrine dayanır. Sevim Kantarcıoğlu’na göre (2004: 11) “Modernizm, felsefede hümanizm, ekonomide liberalizm ve edebiyatta yeni romantizmi içine alan çok kapsamlı bir kavramdır. Modernizm, hem çağdaş bir düşüncedir, hem de Rönesans’tan günümüze kadar Batılı aydınının ulaşmak istediği bir idealdir.” Modernleşmeyi, “Batı’nın kendine özgü tarihsel, kültürel ve siyasal gelişmesinin ürünü” olarak gören kimi edebiyat araştırmacıları da bu kavramın aynı zamanda “tarihsel olarak geleneğe dayalı toplumsal ve siyasal değer ve ilkelerin yerine modern ölçütlerin geçiş evrimini/sürecini ifa-

de et(tiğini)” ileri sürerler. Bu durumda *modernleşme*, “modernizmin siyasal gelişme sürecinin siyasal yönlerini, sonuçlarını ifade eden bir kavram olarak kullanılabilir” (Çetin, 2003: 19). Modern toplum kentleşmenin, endüstrileşmenin, iletişimin, yüksek bir okuma yazma oranının, seküler bir sistemin, demokratik ideallerin, evrensel insanî değerlerin var olduğu toplumun adıyla; geleneksel toplum, bunların olmadığı toplumu nitelemektedir. Modernleşme sürecinin önünün açılması için toplumdaki bu geleneksel unsurların tasfiye edilmesi gerektiği varsayılmıştır (Wagner, 1996: 89).

Modern toplumlar, üretici toplumlardır ve geri kalmış tüketici toplumları sosyo - kültürel ve sosyo - ekonomik alanlarda etkilerler. Bu durum karşısında etkilenmeye maruz kalan toplumların önceki neslin kültürel değerlerini, yaşayış biçimini, inanç ve idealler manzumesini sorgulamadan körü körüne benimseme bağına düşmesi yanlıştır. Ancak gelişmeye açık toplumlar, bütün kurumlarıyla birlikte toplumsal değişim ve dönüşümünü gerçekleştirirken kendisine sunulan yeniliği kendi tarihsel değerlerini ve millî kimliğini kaybedecek ölçüde taklit etme yanlılığına da düşmemelidir. Bu durumda toplumların zamanın şartlarına ayak uydurmaya çalışırken gelenek ve modernizm arasında uygun bir denge kurabilmesi ve tarih şuurunu ile evrensel insanî değerleri merkeze alması icap eder.

Edebiyatın gelenek ile ilişkisi iki boyutta gelişir. Bunlardan birincisi, geçmişten bugüne ve geleceğe aktarılacak olan yazılı eserler ile o eserlerde yer alan ortak zevk ve kültür mirasıdır. İkincisi ise, toplumun Modernizmin etkisinde maruz kaldığı kültürel farklılaşmaya ya da üst kimlik kültürlerle etkileşimi sonucu içine çekildiği yabancılaşmaya ayna tutmasıdır. Şiir, roman ve hikâye gibi edebiyat ürünleri, ortaya çıktığı toplumun tarihî süreç içerisinde geçirdiği değişim dönüşüm evrelerini sebep ve sonuçlarıyla birlikte kayıt altına alan hafızasıdır. Türk edebiyatında Necip Fazıl Kısakürek’in bazı manzumeleri de Müslüman Türk toplumunun, Batı medeniyetinin örnek alındığı yenileşme sürecinde kaybettiği değerleri ve aile kurumunda yaşadığı yozlaşmayı gözler önüne sererek bu hafızaya ayna tutmuş olması bakımından önemlidir.

2. NECİP FAZIL ŞİİRİNDE KÜLTÜREL YABANCILAŞMANIN İZLERİ

Necip Fazıl’ın şiirlerinde toplumsal değişimin önce kent eksenli mekânlarda başladığını, sonra da ailede devam ettiğini görürüz. Dünya edebiyatında edebî eser-mekân ilişkisi konusunda ilk ve en önemli eserlerden biri ola-

rak kabul edilen Felsefeci Gaston Bachelard'ın (1996: 28) *Mekânın Poetikası* adlı kitabı, yoğun olarak “ev” imgesinin poetikasını konu edinir. Ona göre evler, “yalnızca anıları değil, zamanla unutulmaları da barındıran mekânlardır.” Yazar, şiirsel mekânı en iyi keşfeden araştırmacılardan şairlere kulak vermeleri gerektiğini söyler. Türk edebiyatında mekânla ilgili çalışmalarıyla bilinen Mehmet Narlı (2007: 31), *Mekân ve Şiir* (2007) adlı eserinde mekânın yansıtıcı özelliğini anılar üzerinden analiz eder. Ona göre mekândaki hafıza, insanın mekân üzerindeki derin ve kalıcı izlerinden oluşur. Ramazan Korkmaz da (2007: 399-403) “kişi-yer” ilişkisini anlam üreten, anıları barındıran bir değer olarak ele alır. Nitekim Necip Fazıl Kısakürek'in şiirleri, bu bağlamda da bir değer arz eder. Zira onun şiirlerinde geçen kent, otel odaları ve evler tarihsel arka planda poetik anlamı olan mekânlar olarak karşımıza çıkar. Söz konusu mekânlar, toplumsal ve kültürel değişimin bariz görüntülerini barındırmaktadır.

2.1 Mekânda Yabancılaşma

Modernleşmenin bir icadı olarak teşekkül eden büyük ve kalabalık kentlerin kaotik ortamında sıkışan bireylerin ve bu bireylerden oluşan çekirdek ailelerin kendi özünden, kültürel değerlerinden, tarihsel aidiyetlerinden uzaklaşması olarak tanımlanabilecek “yabancılaşma” olgusu, Necip Fazıl'ın temel mevzularından birisidir. Onun pek çok şiirine evvela mekân bağlamında bir yabancılaşma olgusu hâkimdir. Necip Fazıl'ın şiirlerinde “anlatıma ya da eyleme konu olan uzamlar ahşap ev, apartman, evlerin boş odaları, izbe otel odaları, gökdelenler, bacalar, kaldırımlar, sokaklar, mezarlık, istasyon ve iskele (Yivli, 2013:644) gibi mekânlardır. “*Üst üste insan türü / Bu ne hayat, götürü!*” diye sözünü ettiği apartmanların insanları birbirine yakınlştırmanın aksine uzaklaştırarak yalnızlaştırdığını “*Yakınlıktan ötürü / Kaçıp gitmiş yakınlık*” sözleriyle anlatır.

Necip Fazıl'ın yakındığı toplumsal değişme ve aileden başlamak üzere meydana gelen kültürel yozlaşma, bu yeni kent ortamında yaşanır. Tarihsel ve kültürel değerlerinden koptuğu için yabancılaşmış kent ortamı, eski vefa duygusunu da kaybetmiştir. Modern kentin sakinleri, uzak sosyal çevreleri bir yana, komşularıyla bile sosyal dayanışma ve paylaşma temelinde belli bir ilişki ve iletişim kuramayacak kadar yalnızlaşmaya sürüklenmiştir. İnsanlar, adeta “*Ne sabahı göreyim, ne sabah görüneyim / Gündüzler size kalsın, verin karınlıkları!*” diyecek kadar toplumsal hayattan kopmuş, kendi yalnızlıklarına

gömülmüştür. Şair, bu mekânın insanların derin yalnızlığına “*Ne kaldırımlar kadar seni anlayan olur, / Ne senin anladığın kadar, kaldırımları...*” dizesiyle göndermede bulunur. Modern kentlerin sosyal hayatında ahlâkî değerler aşınmış; sokaklar, aleni bir gayri meşru yaşayışa sahne olmuştur: “*Öyle bir sokak ki, bu / Her köşede bir kadın*” bedenini geçinme aracı haline getirmiştir. Bu manzara, önce aile kurumunu, sonra da toplumu bozan bir yaşayışın göstergesidir.

2.2 Aile Kurumunda Yozlaşma

“**Aile**” kavramı, Türkçe sözlükte “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” (TDK 2005: 45) olarak tanımlanmaktadır. Türk-İslam aile yapısında “aile”, yalnızca anne, baba ve çocuklardan meydana gelen maddî bir bünye değil; aynı zamanda bireyleri birbirine bağlayan, onları karşılıklı sorumluluk duygusu içinde insanî ilişkiler kurmaya hazırlayan kutsal bir müessesedir. Bu teşekkül içerisinde “baba” gibi “anne”ye de büyük görev düşer. Aileyi ayakta tutan bu iki birey, Türk toplum hayatında tarih boyunca vatan ve millet gibi kutsal bir anlam kazanırken, çocuklar da aile kurumu açısından bu kutsal değerlerin bir parçası olarak görülmüştür.

Tanzimat döneminden başlamak üzere günümüz Türk ailesi yapısı, kültürel değişimin neden olduğu dönüşüm bağlamında büyük sorunlar yaşamıştır. Geleneksel aile yapısı, bugüne kadar yaşadığı değişim sürecinin sarsıcı ve aşındırıcı etkilerine maruz kalmıştır. Kentleşme sürecinde Batı kaynaklı modernizmin etkisinde kalan aile, köklerinden uzaklaşarak ciddi bir dejenerasyona uğramıştır. Toplumumuzda geçmişten geleceğe uzanan dayanışmacı aile tipinin insanî, dinî ve ahlâkî değerler ekseninde büyük kayıplar yaşadığı bilinmektedir. Zira özellikle oluşmasında kitle iletişim araçlarının da payı olan küreselleşme, toplumda millî kültürü öncelikle ailenin içinden başlayarak etkili bir şekilde dönüştürmüştür. Asırlarca bütün aile bireylerinin aynı çatı altında bir arada yaşadığı büyük ailelerin yerini bugün çekirdek aile yapısı almıştır. Günümüzde anne, baba ve çocukların oluşturduğu çekirdek aile özendirilmiştir. Ne var ki bu aile yapısı, bencil kişiler yetişmesine neden olmuş; aile içi ilişkiler bakımından eski dayanışmacı ruhu yok etmiştir. Modernleşme olarak adlandırılan süreçte din, kültür ve ahlâkın etkisi azaldıkça aile içi ilişkiler, roller gibi evlilik biçimleri ve yöntemleri de değişmeye başlamıştır. Zira bu süreçte “Toplumsal dokunun her alanı ve

kurumlarında başlayıp giderek bireyin özel dünyasına kadar geniş bir yayılma imkânı bulan bu yenileşme girişimleri ya da medeniyet tarihinin diliyle “batılılaşma”; “toplumsal mutabakat” ölçeğinde bir başarının sahibi olmasa da, artık bir yaşama biçimi olarak toplum hayatındaki yerini almıştı (Kaplan, 2005: 198). Ne var ki, Müslüman Türk toplumunun kültürel duyuş ve düşünüş bağlamında henüz tanımaya başladığı Batı medeniyetine dâhil olma girişimi, beraberinde buna gönüllü olanlar ile itiraz edenlerin çatışmasına da zemin hazırlamıştır. Türk edebiyat tarihinde önemli bir konu olarak yer alan bu kültürel değişim ve sosyal çatışma olgusu, pek çok şair ve yazarın eserlerinde toplumcu bir aydın duyarlılığıyla “düşünce, sanat ve toplumsal yapı” kapsamında dile getirilmiştir. Mezkûr konuyu işleyen eserler arasında Necip Fazıl Kısakürek’in şiirleri, toplumu ve hayatı biçimlendiren Batı kaynaklı seküler düşüncenin etkisinde yitip giden kültürel değerleri, dinî ve ahlâkî anlayışı göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

2.3 Aile İlişkilerinde Kopuş: Bireyselleşme

Necip Fazıl’ın şiirlerinde geniş bir yer tutan “aile” kavramı, cemiyeti ayakta tutan temel unsur olarak işlenir. Necip Fazıl, cemiyetin temel taşı olarak gördüğü ailenin dünden bugüne kültürel değerler bakımından değişen yüzüne sebep ve sonuçlarıyla birlikte ayna tutar. Şair, aileyi oluşturan fertler arasında özellikle kadınlara ve çocuklara geniş yer vermekle onlara verdiği önemi göstermektedir.

II. Meşrutiyet öncesi Osmanlı toplum hayatında kadın iki ayrı yaşam biçimi içinde görünür. Birincisi kırsal alanda köy kültürü içinde, geleneklere bağlı, giyim kuşamında örfü önemseyen muhafazakâr yaşayışı içinde “köylü” kadın; ikincisi de büyük yerleşim birimlerinde “evin içinde” yaşayan, “iyi ana, iyi eş ve iyi Müslüman” kadın vardır. II. Meşrutiyet’ten sonra bu durum değişir; evin içinden evin dışına açılım, toplumsal hayata katılım artar. Kadınlar, evvela yardım dernekleri kurma, başta savaş dolayısıyla sağlık kuruluşlarında ve diğer resmi kurumlarda erkeklerin boş bıraktığı yeri doldurma, cephe gerisinde mücadeleye katılma ve üretimde yer alma gibi bir dizi aktif rol üstlenir. Aynı kadın, ülkenin ve milletin geleceği adına büyük faydalar sağlamakla birlikte giderek eski kapalı ve muhafazakâr dünyasından uzaklaşmakla karşı karşıya kalır. Necip Fazıl, şiirlerinde bu tehlikeye dikkat çeker. Zira ona göre aile müessesesinin bozulması halinde cemiyetin diğer müesseselerinin de çökeceği muhakkaktır. Eğitimin ailede başladığına ve

çocuğun kişiliğinin, karakter özelliklerinin erken çocukluk döneminde büyük oranda tamamlandığına bakılırsa ailede anne rolünün ne derece önemli olduğu anlaşılır. Şair, bu bağlamda kadının eğitimine ve aile içinde kadına saygı duyulması gerektiğine dikkat çekerken, eğitimsiz kalmış ve ailede saygı görmemiş bir annenin aile ortamında çocuklara vermesi gereken bilgi ve becerilerin önünde nasıl ciddi bir engel teşkil ettiğine vurgu yapar. Şair, söz konusu deneyimlerini kendi öz annesinin aile ortamında nasıl değersizleştirildiğini anlattığı anılarında verir.

Necip Fazıl'ın çocukluk ve gençlik dönemine bakılırsa, ailesinin ekonomik açıdan çocuklarının eğitimi için büyük imkânlar sunabilecek düzeyde iyi koşullara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Şairin yüksek tahsilli dedesi Hilmi Efendi, geniş aile çevresiyle konakta varlıklı bir hayat sürdürmüştür (Okay, 1987: 1-3). Ancak bu ekonomik ferahlık içinde aile ilişkileri modernizmin getirdiği kültürel yenilikler dolayısıyla hiç de arzu edilen düzeyde korunabilmiş değildir. Necip Fazıl, (... hayatım boyunca bana fazla alaka göstermeyen babam" (Kısakürek, 2013: 59) dediği Abdülbâki Fazıl'dan beklediği ilgi ve şefkatten yoksun olarak büyür. Zira düzensiz ve dağınık bir hayat yaşayan babası, evlendikten kısa bir süre sonra annesi Mediha Hanım'dan boşanmıştır. Bu olay, Necip Fazıl'da çocukluk yıllarından itibaren bir travma olarak nüfuz ettiği bilinçaltı dünyasında önemli yer edinir. "Anne", şairin çocukluk yıllarında sevip bağlandığı kutsal bir değerdir. Şair, otobiyografi türünde kaleme aldığı *O ve Ben* (2013: 32) adlı eserinde annesiyle ilgili duygularına şu şekilde yer verir: "Annem, uğultulu konakta en hatırlı hizmetçiden bir derece daha üstün, aslı kadronun en küçüğünden de bir derece aşağı ve herkesin gel git emrine memur acı bir mazlumluk hayatı sürüyor ve bütün ümidini, doğurduğu erkek çocuğa bağlıyor. Bana...Ah!.." Şair, annesinin çoğu zaman babası tarafından şiddete maruz kaldığını, "Öyle ki, babamın tavrı, anneme tahammül edemediği zamanlar 'götürün!' diyor" şeklinde ifade ederken ayrıca, "... yirmi küsur yaşında babamdan dul kaldıktan sonra topyekûn küsen, bütün ömrü uğultulu konaktan başlayarak bir besleme halinde ezilmekle geçen, nihayet hastalanan, kurtulan, çocuğunu (beni) dişlerinde taşıyarak büyüyen, bu defa da kendini erkek kardeşlerinin hizmetinde harcayan, Müslümanlıkta ve derinlikte annesine eş büyük kadın, bazı şiirlerimde tuttuğu gibi en köklü za'fım" (Kısakürek, 2013: 75-76) sözleriyle dile getirir. Necip Fazıl'da gelişen "anne imagosu" (bireyin zihninde annesine dair çocukluk yıllarından kalma hayalî görüntüsü), şairin erken çocukluk döneminden başlayarak annesine karşı belli şekillerde donattığı bir içsel tablodur. Şairin yıllar

sonra yazdığı “Anneciğim” başlıklı şiiri de bu süreçte yaşadığı derin bunalımı yansıtır. “Anne imagosu, anne kelime ve manasından daha kapsamlı bir kelimedir, psikanalitik bir hüviyet kazanmıştır. Necip Fazıl, anne imagosunun özel olarak kendi cephesindeki yerini annesi hakkında yazdığı şiirlerle belirler. Baştan sona hasret, özlem ve sığınma ekseninde gelişen duygu yüklü bu metinler, önemli hatıraları da barındıran özel anlatılardır. “Anneciğim” şiiri, sanatçı için “baba”nın önüne geçen “anne” kavramını ifade eder. Bu şiir, şairin annesinden ayrı kalmasının kendi iç dünyasında uyandırdığı hüznün dışı yansımasıdır. “Anneciğim” şiirindeki “kara”, “karanlık”, “hiç”, “çırpınmak”, “hıçkırık” kelimeleri genel anlamda bir “ana imagosu” kötümserliğini anlatır” (Uç, 2015: 3). Onun hatıralarında “anne”, babadan daha büyük bir öneme sahiptir ve babaya göre anne daha geniş yer tutmaktadır. Buna göre, sanatçının annesine duyduğu özlem ve şefkati aynı ölçüde babası için de hissettiğini söylemek güçtür.

Necip Fazıl’ın dağılan bir ailede yaşadığı psiko-sosyal dramı, “Otel Odaları” başlıklı şiirinin de konusudur. Üstad, bu şiirini yazdığı 1925 yılından önce bohem hayatını, gayri meşru eylemlerinin merkezi olarak anlattığı Paris’te bütün derinliğiyle yaşamıştır. Paris dönüşü sonrasında kaldığı Beyoğlu’nun Asmalımescit sokağındaki pansiyon odasında da bohem hayatını, trajik yaşantısını sürdürür. “Kâbus şehirdeki hayatımı anlatmaya hicabım ve İslâmî edebim manidir” (Kısakürek, 2013: 64) itirafı, şairin geçmişte yaşadığı bohem hayatına dönük pişmanlığını göstermesi bakımından önemlidir.

“Otel Odaları” şiirinin en güçlü özelliklerinden birisi, metnin dış yapısı ile içeriği arasında kurulan uyumlu münasebettir. Şiirde çizilen tablo, genel olarak pitoresk bir görüntü vermektedir. Burada nesnel bir izlenimle kullanılan “daracık oda”, “küflü ayna”, “isli lamba”, “kırk masa” gibi varlıklar “zamanın gerisinde kalmış, eskiye ait” izlenimini verecek sıfatlarla birlikte ele alınmıştır. Şairin sığındığı otel odası, dar ve kasvetli olsa da pozitif duygular uyandıracak kadar aydınlık sayılır. Otel odası, öznenin zihninde biriktirdiği ve iç âleminde büyüttüğü anıları eskiyi sembolize eden eşyalar yoluyla canlandırdığı bir mekândır. Öznenin belirsiz arayışlar içindeki ruh haliyle örtüşen “daracık odalar”, “dünyada tam olarak yerini bulamamış insanlardaki sıkıntı”yı ifade eden bir “labirent tema”ya karşılık gelmektedir. Şair, özgün bir lirizmi egemen kıldığı bu şiirde bireysel trajedisini anlatırken ağır bir duygu kesafetinden kaynaklanan gerginliğini de dışı vurmaktadır. Şiirin genel görüntüsü içerisinde sıfat tamlamalarına yüklenen nesnel anlam birimlerinden başka “duvarda nabız atması, boğazlanmış bir adam, can

vermek, zamanı kemirmek,” gibi metaforik gönderge değerini barındıran göstergeler de yer almaktadır. Otel odasının “*küflü aynaları*”, buradan “*gelip geçen her yüzden gizli bir akis*” barındırmaktadır. Öznenin bireysel duyarlılığını, bilinçaltı çağrışımlarını ve felsefi algısını karşılayan “*küflü ayna*” imgesi, gelinen süreçte varlığın eskimişliğine, dolayısıyla döneme hâkim yenilikler karşısında önemini yitirmiş halde muamele gördüğüne bir göndermedir. Bu imge, aynı zamanda savaş ve yıkımlardan fazlasıyla yorgun düşmüş dönem insanının yaşadığı travmanın görüntüsüdür. Söz konusu görüntü, değişim rüzgârında sarsılan, geleceğini göremeyen bireyin çaresizliğini; korkulu ve tedirgin ruh hâlini de yansıtmaktadır. Şiirin üçüncü biriminde geçen geçen “*boğazlanmış bir adam*” ifadesi, otel odasında bir cinayetin işlendiği izlenimini verirken; son biriminde de yine ölüm vakasından ve bunun ardında tutulacak yastan haber verilir. “*Ağlayın, âşinasız, sessiz, can verenlere, / Otel odalarında, otel odalarında!...*” Bu mısralar, aidiyet hissi uyandırmayan otel gibi geçici bir mekânda yalnız ve kimsesiz olarak sessiz bir şekilde can verme korku ve endişesini taşıyan öznenin trajedisine tutulmuş bir aynadır. Nitekim şiirin bütününe yalnızlık duygusuna kapılmış, mevcut sosyal ortamda yabancı biri gibi karşılanarak dışlanan ve bu yüzden iç çatışmalar yaşayan birinin depresif, umutsuz, tedirgin, tereddütlü ve karamsar ruh hali egemendir.

Bu çalışmada Necip Fazıl’ın toplumsal değişim ve aile kurumunda yaşanan yozlaşma ile ilgili görüşlerini yansıtan pek çok şiirinden yararlanmakla birlikte özellikle konuyu merkeze alan “Muhasebe”, “Destan” ve “Aman” başlıklı şiirleri üzerinde durmayı gerekli gördük. “Otel Odaları”nda görülen belirsizlik ve kararsızlığın yerini bu şiirlerde netlik, sağlam bir bilince dayanan kararlılık alır. Zira bu metinler, şairin cemiyetin en önemli müessesesi olarak ifade ettiği aile kurumunda başlayan bozulmayı, aile bireyleri arasındaki ilişkide baş gösteren ahlâkî çöküşü sebep ve sonuçlarıyla birlikte gözler önüne sermesi dolayısıyla önemlidir. Genel olarak Çile’nin “Dava” ve “Cemiyet” başlığını taşıyan bölümlerindeki şiirler, cemiyetin yirminci yüzyılda yaşadığı kültürel yabancılaşmayı anlatan metinlerdir.

“Muhasebe” şiiri, Necip Fazıl’ın 1947’de kaleme aldığı, Batı medeniyeti ile Şark-İslam düşüncesi ekseninde iki farklı toplumsal hayatın karşılaştırmasını yaptığı bir metindir. Bu metnin, şairin eserleri arasında Türk toplum yapısında dünden bugüne yaşanan değişikliği, aile kurumunun bozulan yüzünü, bu kurumun aile bireyleri arasındaki bozuk ilişkileri etkileyici bir dille ifade eden şiirlerden biri olduğu söylenebilir. Şiirde betimlenen toplumsal

değişim, aile kurumunun çöküşünü hızlandıran ve aile olmanın temel niteliklerini yok eden bir düzeydedir.

Necip Fazıl Kısakürek'in bu görüş ve düşüncelerinin apaçık yansıdığı şiirlerinden birisi de "Muhasebe"dir. Zira o, uzun süre Batı şehirlerinde bulunmuş, Batı'yı tanımış; orada aldığı eğitimle ülkesine döndükten sonra yaptığı muhasebe neticesinde kendi değerlerini yakalayabilmiş ender şahsiyetlerden birisidir. Yakın dönem Türk düşünce tarihinde sosyal meselelere Batılı pencereden bakan pek çok aydının zihninde bu medeniyetin derin izlerine rastlandığı görülmektedir. Oysa Necip Fazıl, Batı'ya ait fen ve teknolojik gelişmişliğin dışında bu medeniyetin insanın huzuruna ve toplumun refahına bir şey katmadığı görüşündedir. Şair, Türk toplumunun son yüzyılda Batı kaynaklı kültür emperyalizminden çok zarar gördüğünü, bilhassa Türk aile yapısının Batı'nın ihraç ettiği modern yaşantı biçiminden fazlasıyla olumsuz etkilendiğini ileri sürmektedir.

Şiirde Osmanlı kültürünün özelliklerini yansıtan ve geleneksel yaşamın simgesi konumunda ele alınan üç katlı ahşap bir konak tasvir edilmektedir. Üç katıyla birlikte betimlenen bu "ev" imgesi, üç farklı nesli ifade eder. "Üç katlı ahşap evin her katı ayrı âlem"dir. Bir ağaca benzetilen evin her bir katı, toplumsal yapısı bozulan neslin durumunu gösterir. Bu durum, "Bu ne hazin ağaçtır, bütün ufkumu tutmuş! / Kökü iffet, dalları taklit, meyvesi fuhuş..." dizeleleriyle anlatılır. Söz konusu mekânın her katında ailenin farklı bireyleri yaşamaktadır. Bu bireyler, birbirinin devamı olan, hayata bakış açısı ve yaşam tarzı itibarıyla aralarında büyük uçurumlar bulunan ayrı kuşakları temsil etmektedirler. Üst katta elinde tespihiyle babaanne yaşamaktadır. Babaanne, birinci nesle ait geleneksel Türk- İslam aile kültürünü temsil eder. Şair, millî ve manevî değerleri modernizmin yıkıcı etkilerine karşı koruyan evin üst katındaki yaşam biçiminden yanadır. Zira bu kat, şiirde ideal neslin barındığı bir mekân olarak önemsendir.

Evin ikici katında "mavs oynayan anne ve âşıkları" yaşamaktadır. Bunların hayatı, Osmanlının son dönemlerine ait yanlış Batılılaşmanın ürünü olan bir kuşağın hayatıdır. Bu nesil, kendi kültüründen, örfünden ve dinî değerlerinden kopmuş, Batı'nın mukallidi bir nesildir. Tanzimat dönemi romanlarına da sıkça konu olan bu kuşak, şımarıklık ve züppeliğin benimsendiği gayrimişru hayatın çirkefligi içinde tükenmiş yitik bir zümreye karşılık gelmektedir. Evin alt katında yaşayan genç kız ise, ikinci katta kalan bir önceki neslin meyvesidir. Bu yeni neslin yaşam biçimi, toplumun kültürel değişim süre-

cinde Tanzimat'tan Cumhuriyet'e geçiş evresine aittir. Şair, Türk toplum hayatında yeni jenerasyonun yaşam biçimini, ortasından kesilince kusurları açığa çıkan kokuşmuş “*bir kurtlu peynir*”e benzetir. “*Tamtamda çığlıkları*”yla bu kız kardeşin ilgi duyduğu alan, çağın değişen üretim araçlarıyla uyumludur.

“Muhasebe” şiiri, bir ailenin nesil nesil nasıl bozularak değiştiğinin kronolojik bir panoramasıdır. Evin üst katındaki mukim, yani ideal nesil olarak ifade edilen elinde tespahiyle babaanne, söz geçiremediği kendinden sonraki kuşağın değiştikçe çürüyen, tarihsel köklerinden koptukça kokuşan haline dayanamadığı için ağlar. Onun büyük bir dehşetle izlediği toplumsal manzara, mevcut durumdan beter bir geleceği de işaret eder. Zira boşanmaların, intiharların, madde bağımlılığının arttığı son asır Türk toplum hayatında dinî inanç ve millî kültür büyük zarar görmüştür. Türk aile yapısında başlayan çözüme ve küçülme, aile içi dayanışmayı ve aile bireyleri arasındaki ilişkileri de zedelemiştir. Oysa toplumun sağlığı, ailenin huzuruna bağlıdır. Zira millî, dinî ve ahlâkî değerlerden yoksun aile kurumları sağlıklı bireyler yetiştiremeyecekleri gibi geleceğe dair ümit vadeden bir toplum da inşa edemezler.

“Muhasebe” şiirindeki “*üç katlı ahşap konak*” imgesi, eski-yeni kuşak çatışması bağlamında toplumun bozulan çehresini, köklerinden kopmuş mevcut nesilleri ifade eder. Necip Fazıl, aile kurumunda yaşanan menfi değişime dikkat çektiği bu metinde mekân imgesi olarak gösterdiği “ev”i, bütün ülkeyi temsil eden bir yapı olarak düşünür. Evde yaşayan fertler, yaşları ve hayat tarzları itibarıyla ülkede yaşayan farklı kuşakları temsil eder. Bu gösterge, ülkede yaşanan toplumsal değişimin, aile kurumundaki kültürel kopuşun ulaştığı vahim durumu göstermesi açısından önemlidir.

Şiirin bir kısmına egemen karamsar havanın aksine şair, toplumun geleceğine dair genel olarak umutludur. Şairin karamsarlığı, mevcut manzara karşısında aydın duyarlılığının hissettirdiği bir sonuçtur. Zira Tanzimat ile birlikte sosyal hayatta yaşanan kültürel değişim, cemiyetin bünyesinde giderek derinleşen ahlâkî çöküş ile birlikte kuşaklar arası bir çatışmaya da yol açmıştır. Şiirin dokusuna nüfuz ettiği görülen bu toplumsal problemin çözümüne ilişkin ısrarla sürdürülen bir arayış söz konusudur. Metinde geçen “genç” imgesinin, “cemiyet”i yok oluşturan bir yıkılışın eşliğinden kurtaracak duyarlı ve dinamik insan gücünü ifade etmek gibi bir karşılığı vardır. Söz konusu yeni nesli oluşturan gençlerden problemlere çözüm olma noktasında “*Ben neyim ve bu hal neyin nesî*” diye bir muhasebe yapmaları beklenir.

Çünkü umudun inanca dönüştüğü bir düşünceden genç dimağların “iman tılsımlı bir kılıç” üretilebileceği düşünülmektedir. Nitekim “*Tırnağı, en yırtıcı hayvanın pençesinden / Daha keskin eliyle, başını ensesinden/ Ayırıp o genç adam, uzansa yatağına / Yerleştirse başını, iki diz kapağına*” dizelerinde sözü edilen “genç adam”, cemiyetin makûs talihini değiştirecek, kötü gidışı durduracak kudrettedir (Erol, 2014: 396).

Tarihsel ve kültürel kopuş temelinde yaşanan toplumsal dejenerasyon, Necip Fazıl’ın “Muhasebe” şiiriyle aynı tarihte kaleme aldığı “Destan” şiirinin de konusudur. “Memleketin genel manzarasındaki çok hızlı değişimin manevî değerleri tepetaklak edişi, günahların alenî hâle gelişi şairi öfkelen-dirir” (Örgen, 2005: 276). Şiirde toplumun kültürel kodlarında yaşanan bozulma, gök kubbeden inen bir “afet” olarak değerlendirilir. Burada da bir “ev” imgesi yer alır. Evin her yanını saran yakıcı alevler yükselmeye devam ederken, üst kattakiler “ziyafet” keyfine daldığı için yaşanmakta olan tehlikeden habersizdir. Bu tablonun değişen toplumsal yaşayışta bir karşılığı vardır: Yabancı memleketlerde fen ve teknolojik gelişmeler baş döndürücü bir hızla ilerlerken, Anadolu kentlerinde “sarhoş kusmuğu”ndan geçilmez. Babaanneler, sütineler edep ve hayâ erdeminden burunlarını göstermeye utanırken; yeni nesil kızlar “*kefen bezine mahrem*” göstermektedir. “*Ev(ler)de cinayet, tramvay arabasında zina*” işlenmektedir. Ülkede “*siyaset kavas, ilim köle, sanat ihtilâl*” olmuş; dalkavukluk itibarlı bir meslek gibi rağbet görmüştür. Ülke yönetiminde “adalet” unutulmuş bir kavramdır. Şair, toplumda gelir dağılımındaki adaletsizliği, “*kuzulara şah olsa*” kurtların yapamayacağı bir “*taksim*” olarak görür. En temel ihtiyaç maddeleri bile karaborsadadır. Toplum verem ve sıtma sarmalında, her türlü hastalığın pençesinde kıvranırken, ilaç gümrükte mahpustur.

Necip Fazıl, toplumda sarsıcı değişimi gösteren “Destan”daki bu yabancı manzara karşısında “Muhasebe” şiirinin ideal nesli babaannenin çaresizliğini yaşamaktadır: “*Mezarda kan terliyor babamın iskeleti / Ne yaptık, ne yaptılar mukaddes emaneti?*” Özne, bu dizelerde ecdattan bir miras olarak yeni kuşaklara devredilen değerler manzumesine sahip çıkılmadığı; toplum hayatında görülen bozulma karşısında ataların kemiklerinin sızladığını terennüm eder. Zira ona göre toplum hayatında görülen söz konusu menfi değişim, “*Bir şapka, bir eldiven, bir maymun*” kullanılarak “*küçük bir hokkabazlık*” hüneriyle çok kısa sürede gerçekleşmiştir. Ancak şairin tanıklık ettiği mevcut durumun böyle sürüp gitmeyeceğine ilişkin inancı da tamdır. “*Bekleyin, görecektir, du-*

ranlar yürüyen; / Sabredin, gelecektir, solmaz, pörsümez yeni!” dizeleri, bu güçlü inancın ifadesidir.

Necip Fazıl Kısakürek, 1964'te yazdığı “Aman” isimli şiirinde de Türk toplumunun son aşırıda tezahür eden genel durumuna işaret eder. Ona göre toplumun bu süreçteki durumu, “*Tufan günü*”nden de beterdir. Şair, mevcut gidişata sebep olan resmî kurum ve kuruluşlardan, devlet adamlarından, bürokrasiden, zevkine düşkün sorumsuz aydınlardan şikâyetçidir. Şiirde şahıs ve kurumlardan ziyade eleştirilen bir zihniyet söz konusudur. Zira Tanzimat'tan beri süregelen Batı'yı taklit etme maymunculuğu artmış, neticede toplumun manevî dünyasını oluşturan din ve ahlak gibi temel değerler devre dışı bırakılmıştır. Şair, 1964 yılında yazdığı “*Utansın*” şiirinde yeni toplum hayatını anlatırken “*Eski çınar şimdi Noel ağacı*” ifadesini kullanır. Toplum hayatına Batılı çizgide yön verilmeye çalışılırken, “*inkılap*” adı altında yapılan çeşitli hokkabazlıklardan yola çıkılmıştır. Şiir, bu açıdan bakıldığında panoramik bir eleştiri metnidir. Şair, toplumsal kurumlarla barışık olmamasının gerekçesi olarak yönetimin kötü işleyişini, halkın sefaletini, ailenin içine sürüklendiği yabancılaşmayı gösterir (Uç, 2015: 4). Zira ülkenin ve toplumun genel durumu kötüdür. Yeni nesil, toplumsal değerlerden ve tarihsel bilgilerden yoksundur. “*Anne çocuk doğurur / Köpek soyundan azman / Beyinler zıp zıp kadar / Mideler koskocaman*”dır. Toplumda din ve iman gibi temel değerler inkâr ve aşınmaya uğratılmıştır. “*Kutsal kitap, fuhuş; ahlak (ise) okunmaz roman*” gibi görülmeye başlanmıştır. Tanzimat ve sonrasında ülkenin ve toplumun selameti için fikir üretenler suçlanmakla kalmamış, ağır şekilde cezalandırılmıştır. Devlette plan ve reform yapanlar, adeta yabancıları taklit eden maymunları andırmaktadır. Dinî değerler ve itikadî uygulamalar toplum hayatında değil, mabetlerde mahpus kalmıştır. Bu temelde “*silah küfrün belinde*”, “*ferman küfrün elinde*”dir. “*Millete kasdedenin adı millî kahraman*”a çıkmış; toplumu ilgilendiren meselelerde karar vermek onlara kalmıştır. Necip Fazıl, bütün bu talihsiz atmosfer içinde toplumun kaderini değiştirecek “*Genç Adam*”a seslenir. Ona göre, yetişecek genç ve şuurlu bir nesil, zaman kaybetmeden uyanmak; ülke ve toplumun geleceği için sorumluluk almak zorundadır.

3. TOPLUMU DÖNÜŞTÜRECEK GENÇLİK TASAVVURU

Meşrutiyet Dönemi'nde etkili olan Osmanlıcılık, İslâmcılık, Türkçülük gibi fikir cereyanlarında toplumu yeniden dönüştürecek fikir ve idealler ön

plandadır. Tevfik Fikret, oğlu Haluk'un şahsında yeni bir gençlik profilini ortaya koyarken; Mehmet Akif, Asım'ın varlığında yeni bir nesil sembolleştirir. II. Meşrutiyet döneminde Ziya Gökalp gibi Türkçü isimlerin de idealize ettikleri gençlik tasavvurlarına yeni devletin kuruluş felsefesi egemendir.

Fikret'in Haluk'u, temelde aklı ve bilimi esas alan, ancak manevî değerlere uzak bir gençlik modeline karşılık gelir. Mehmet Akif'in idealize ettiği "Asım'ın nesli" ise, toplumu içine düştüğü yozluklardan kurtaracak tarihsel köklerine bağlı, çağın ihtiyaçlarına edindiği ilim ve irfanla cevap verebilen bir gençliktir. Necip Fazıl'ın "Memed" şahsında tasavvur ettiği gençlik de bu değerleri taşır. Asım'da mistik özelliklere pek rastlanmazken, Necip Fazıl'ın gençlik tasavvurunda hakiki vecd, aşk ve zarafet olması gereken temel vasıflardandır. Onun "*Ciğerimden kalemime kan çekerek yırttığım ve zindanlarda çürüdüğüm bu gençlik karşısında uykusuz, susuz, ekmezsiz başımı secdeye mihlayıp bir ömür Allah'a hamd etme makamundayım*" sözleriyle büyük bir güven duyarak idealize ettiği gençlikte edep, ahlâk, hicap, nefis muhasebesi, disiplin, fedakârlık önde gelir; çile ve ıstırap göze almak temel ilkedir. İkisinin de temel referansı İslâm'dır; gençlik, her şeyden önce İslam'ın sunduğu hayat felsefesiyle donatılmalıdır.

Mehmet Akif gibi Necip Fazıl da her türlü ahlakî çöküş karşısında direnebilen bilgili, güzel ahlaklı ve cesur bir neslin özlemi içerisinde. Necip Fazıl, pek çok hikâye, roman, şiir ve bilhassa tiyatro eserinde toplumdaki bozulmuşluğu ve ahlâki çöküşü çarpıcı örneklerle ortaya koyar. Ülkeyi ve toplumu mevcut kötü durumdan kurtarmanın çarelerini arar. Şair, bu döneme ait "Ben" şiirinde yer alan "*Ben, sırtında taşıyan işlenmedik günahı*" ifadesiyle kendisini toplumda işlenen her türlü günahtan sorumlu tuttuğunu gösterir. Kısakürek, bu çareleri uygulayacak gençliğin vasıflarından biri olarak "Gençliğe Hitabe"de, "*Can taşıma liyakatini, canların canı uğrunda can vermeyi cana minnet sayacak kadar gözü kara ve o nisbette strateji ve taktik sahibi bir gençlik...*" diye söz eder. Bu yabancı manzarayı millî ve dinî aidiyetler bağlamında yerle dönüştürecek gençliğin neyin davacısı olması, nelerle mücadele etmesi gerektiğini şöyle açıklar:

"Bugünün komik üniversitesi, hokkabaz profesörü, yalancı ders kitabı, demagog politikacısı, çıkartma kâğıdı şehri, muzahafat kanalı sokağı, takma diş fabrikası, fuhuş albümü gazetesi, mümin zindanı mabedi, temeli yıkık ailesi, hâsılı kendisini yetiştirecek bütün cemiyet müesseselerinden aldığı zehirli tesciri üzerinden atabilecek, kendi öz talim ve terbiyesine memur vasıtalarla kadar nefisini koruyabilecek, destanlık bir meydan savaşı içinde ve bu savaşı mutlaka kazanmakla vazifeli bir gençlik..."

Üstad'ın gerek bu şiirde ve gerekse "Destan"da gençlere yüklediği görev, "Çırpınırdı" başlıklı şiirinde de tekrarlanır. Necip Fazıl'ın 1969'da kaleme aldığı bu şiiri, Türk toplum yapısında ve yaşayışında dünden bugüne meydana gelen "nesiller arası korkunç manzara"ya dikkati çeker. Şair, "Her günün bugünden beter yarını" sözleriyle yaşanan vahim durum karşısında gençleri uyarır. Yeni neslin atalarının mezarına kulak vermelerini, evlatlarının bu acı akıbetten dolayı çırpınan ölümlerini anlamalarını telkin eder. Zira ecdat, yeni toplum hayatında büyük bir hızla yaşanan kültürel yozlaşma ve yabancılaşma karşısında mezarda rahatsızdır:

"Dinle, kulağını ver de mezara!

Ölüler evlattan yana çırpınır.

Nesiller arası korkunç manzara,

Domuz yavrulayan ana çırpınır.

Kalpten kazıdılar iman sırrını,

Her günün bugünden beter yarını.

Acı rüzgarlara vermiş bağırını,

Türk Bayrağı yana yana çırpınır"(Çile, s.410)

Necip Fazıl, Türk gençlerinin İslam kültürüne, ait olduğu milletin töre, örf ve adetlerine uygun biçimde yetişmelerini; Batı'nın ulaştığı fen ve teknolojik imkânları nitelikli bir eğitim görerek elde etmelerini; böylece gelecek kuşakların yabancılaşmaktan kurtularak tarihsel köklerine bağlı kalmalarına önayak olmalarını ister.

SONUÇ

Necip Fazıl Kısakürek; makale, deneme, tarih, tiyatro ve biyografi gibi edebiyatın değişik türlerinde eserler vermesine rağmen asıl ününü şiirleriyle yakalar. Kısakürek, birinci dönem şiirlerinde yalnızlık, korku, ölüm ve sebebi tam da bilinmeyen ıstıraplar gibi daha çok ferdî konuları işlemeyi tercih ederken; ikinci dönem şiirlerinde toplumsal meselelere ağırlık verir. Şairin toplum yapısında en önemli müesseselerden biri olarak gördüğü "aile kurumu"na şiirlerinde fazlaca yer vermesi, gerçek aydın duyarlılığıyla edindiği bu sorumluluk anlayışının tabii bir sonucudur.

“Muhasebe” şiirindeki “üç katlı ahşap konak” imgesi, toplumun bozulan çehresine, köklerinden kopmuş son dönem nesline işaret eder. Şair, özellikle bu manzumede eski-yeni kuşaklar arası çatışmayı, aile kurumunu ve bu kurumun zaman içerisinde değişen yüzünü başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Metin, tarihine ve kültürüne yabancılaşmış, her bakımdan dejenere olmuş fertlerden oluşan yeni aile yapısının ve istikameti gibi akıbeti de belirsiz bir toplumun adeta bir fotoğrafıdır. “Destan”, “Çırpınırdı”, “Aman” başlıklı şiirler de Türk toplumunun yirminci yüzyılın başlarından itibaren maruz kaldığı yabancılaşmayı bir şair ve düşünür gözüyle tespit eden metinlerdir.

Necip Fazıl’a göre günümüz Cumhuriyet döneminin aile yapısı, Türk-İslam kültürüne ait olmanın aksine Tanzimat ile birlikte başlayan yanlış Batılılaşmanın melez bir ürünüdür. Şair, kendi ifadesiyle bu “şumarıklık” ve “züppelik nesli”nin oluşturduğu “aile” yapısına karşın, Osmanlı kültürünün özelliklerini taşıyan, bünyesinde millî-manevî değerleri barındıran, ananevî ama özülle de uyumlu yeniliklere açık ideal bir aile kurumundan ve toplumsal yapıdan yanadır.

KAYNAKÇA

- Altunkaya, H. (2013). Necip Fazıl Kısakürek’in “Ben” Şiirinin Ontolojik Tahlil Yöntemi ile Çözümlemesi, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 137-154.
- Ayvazoğlu, B. (1996). *Geleneğin Direnişi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın Poetikası* (Çev:Aykut Derman), İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bulaç, A. (1996). *Tarih, Toplum ve Gelenek*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Çakmak, S. (2014). Necip Fazıl Kısakürek’in Şiirlerinde Sosyal Eleştiri Bağlamında ‘Ev’ ve ‘Ağaç’ Metaforu”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 6(11), 69-78.
- Çebi, H. (1987). *Bütün Yönleriyle Necip Fazıl Kısakürek’in Şiiri*, Ankara: KTB Yayınları.
- Çetin, H. (2003). Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi” *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 25, 10-19.
- Erol, K. (2014). Necip Fazıl Kısakürek’in ‘Muhasebe’ Şiiri Üzerine Anlambilimsel/ Göstergibilimsel Bir Çözümleme, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 390-408.
- Garıper, C. (2005). Necip Fazıl’ın Çan Sesi Şiirine Hermeneutik Bir Yaklaşım, *İlmî Araştırmalar*, 19, 67-78.
- Hazer, G. (2013). Necip Fazıl Kısakürek’in ‘Anneçığım’ Şiiri Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 15-21.
- Uç, H. (2015). Necip Fazıl’da Ana Baba İmagosu, <http://www.risalehaber.com/necip-fazilda-ana-baba-imagosu-17248yy.htm>; (Erişim tarihi: 20.10.2017).

- Kantarcıoğlu, S. (2007). *Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm*. Ankara: Paradigma Yayınları.
- Kaplan, M. (2011). *Şiir Tahlilleri 2*. İstanbul: Ana Yayın Dağıtım.
- Kaplan, R. (2005). Necip Fazıl'ın Şiirinde "Varlık"ın Metafizik Dünyası (1922-1939), *Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek, Hece Özel Sayısı, 9(97)*, Ankara: Hece Yayıncılık.
- Kısakürek N. F. (1998). *Kafa Kâğıdı*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2013). *O ve Ben*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2005). *Çile*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kolcu, A. İ. (2008). *Cumhuriyet Edebiyatı*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Korkmaz, R. (2007). Romanda Mekânın Poetiđi", *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armađan*, (Ed: Ayşenur Külahlıoğlu İslam-Süer Eker), 399-415.
- Narlı, M. (2007). *Mekân ve Şiir*, Ankara: Hece Yayınları.
- Okay, Orhan (1987). *Necip Fazıl Kısakürek*, Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Örgün, E. (2005). Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirindeki İnsan ve Toluma Bakış, *Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek, Hece Özel Sayısı, 9(97)*, Ankara: Hece Yayıncılık.
- Wagner, P. (1996). *Modernliđin Sosyolojisi*, (Çev: Mehmet Küçük), İstanbul: Sarmal Yay.
- Yivli, O. (2013). Necip Fazıl Şiirinde Kent ve Yabancılaşma, *Uluslararası Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu*, 20-22 Mayıs, Konya, 641-648.